

בודדים ביחד, בודדים לחוד, בודדים תמיד

מאמצת את ורד אל לבה כבת ומראה לה כיצד לטפל בבנה הקטן. ורד מצידה מחזקת את ידי חנה ומעריכה את אמנות הריקמה שלה.

■ אמנות לא גואלת

אבל ברגע של יאוש תהומי בוגדת ורד בחנה ושוכנת עם גרעון בעלה. וכי גידה זו כואבת לחנה יותר מכל, והיא זו המביאה אותה למרומי מגדל שלום בתל-אביב, ולא בגידתו של בעלה, שכן עם זו האחרונה היא הסכינה, כל עוד דובר בנשים זרות. האדם הוא יצור חלש והפכך, ולכן כל הסמכות עליו, כמו בקשרים של אהבה וידידות, נדונה לאכזבה. גם העיסוק באמנות, או היצירתיות,

מאמללים אותה עוד יותר, היא מבקשת את נפשה למות.

ורד רוצה את "הדבר האמיתי" וכך, בקטע שהוא המפתח להבנת הספר, היא אומרת, בהתבוננה בחלון של חנות תכשיטים:

"רוב היהלומים כאן בכלל לא אמיתיים. כל סידורי הבטיחות הם רק חלק מהתפאורה כדי לשכנע שמוזיף זה אמיתי, שמלאכותי זה משהו שבאמת הוצא מבטן האדמה.

"כמה שבועות אחרי החתונה אנישי אמר -

"יש חומר רוסי כזה, דמוי, גם כן קצת יקר, אבל בעצם זול, שאם אני רוצה - הוא יקנה לי עכשיו טבעת אירוסין כדי להוסיף על האצבע וזה ייראה בדיוק אר תו דבר, אף אחד לא יידע, אמא שלו

אבל אנישי הוא בחור אומלל ורפוק, ואין הוא רואה בשירות בצבא הקבע שליחות כלשהי, אלא רק אמצעי להשגת תחושה של כבוד עצמי מצד פקודים מעריצים ומצדיעים. הגבריות המוכחת כביכול בשירות הצבאי שלו, מתמוססת במערכת יחסיו עם אשתו ורד. זה"ל איננו מגונן איפוא על "הדבר האמיתי", שכן החיים בישראל אינם חיים גאולים.

בזמנו, כאשר עמד גרעון בפני הכרעה לשרת בצבא או לא, טען אביו שעליו ללכת לצבא, לא מטעמי ציונות, אלא משום שגבר שאינו משרת בצבא כאן בארץ, טובל. אבל אמו המגוננת משיבה כך: "מה כבר ההבדל איפה שוחטים אותך. ואם נאותו זמן אתה לובש מדים כאלה או אחרים. או שום דבר. יש לי בן אחר. הוא יותר חשוב" (עמ' 163).

רחל שקלובסקי

ביקורת

עופרה עופר: / דיבור עקיף / זמורה-ביתן, עמודים לספרות עברית / 1990 / 169 עמ'.

"דיבור עקיף", הרומאן הראשון של עופרה עופר וספרה השני אחר קובץ הסיפורים "הסרדת צבעים", מגלה סופרית בוגרת, בשלה ובטוחה בעצמה, שיש לה גם מה לומר. לפנינו רומאן רחוק וג' דוש, הכתוב בתמציתיות ובחסכון, שאין בו אף לא משפט אחד מיותר. זהו רומאן פשוט ומורכב כאחד - פשוט בעלילתו ומורכב באמירותיו, וגם ריאליסטי ואל-גורי בעת-זבעונה-אחת. עופרה עופר מתגלה בו כמתבוננת אכזרית וחרת-עין במציאות החיים בישראל החילונית ובטיבע האדם בכלל.

"דיבור עקיף" כתוב בצורת שתי סדרות של מונולוגים של גיבוריו המרכזיים: ים, ורד, אנישי, חנה וגרעון - ארבע דמויות שהן שני זוגות נשואים, הגרים זה בצד זה בכניין רביקומות בחולון. מונולוגים אלה חסרים אמנות ריאליסטית. אבל אם נשעה מרצון את אי-האמון, כדברי קולרידג', ונניח שהם באמת מדוברים מפי הדמויות, נמצא שצורה מסירה זו משרתת את תכלית הספר ומיבטאת את אחת האמירות המרכזיות שבו: שכולנו, כאן בארץ, ואולי גם בכל מקום אחר, בודדים ומנוכרים, וכי הברירה אינה בין נישואים לברידות, כפי שמקובל לחשוב, אלא בין הברידות שכחיים לבר, לבין הברידות שבזוגיות.

■ אין ניסים בארץ

ורד ואנישי הצעירים וחנה וגרעון המבוגרים יותר, הם שני זוגות ישראליים ספציפיים, ועופרה עופר מתארת אותם במלוא ייחורם כפרטים. עם זאת הם גם זוגות ישראליים ייצוגיים, כשם שחולון שבספר הוא גם מקום-מגורים נידח ועני בארץ, וגם כלמקום במדינת ישראל.

בתיאור היאוש, הניכור והאומללות של ארבע דמויות אלה, מראה עופר שהציונות, הקמת המדינה והחזון הסרי-ציאליסטי שהוריך רבים ממקימיה, לא הביאו ליהודים כאן בארץ את הגאולה המצופה. חנה עלתה לארץ מטהרן עם הוריה, שקיוו שכאן תבוא רפואה למחלת הנפילה שלה. אבל מדינת ישראל איננה מקום של התחדשות וניסים, וה"עלייה" אליה היא בגדר שינוי מקום-מגורים בלי, כה הגירה ולא עלייה.

נכון שמדינה זו היא שלנו וכי נפטרנו בה משלטון הגויים, ונכון שכאן יש לנו הימנון, דגל וצבא יהודיים. אחר מגיבורי הספר, אנישי, הוא קצין מצטיין בצבא ההגנה לישראל, שנועד לגונן על "הדבר האמיתי" שבנינו כאן, כביכול.

עופרה עופר כתבה רומאן רחוק, בתמציתיות וחיסכון, בלי משפט מיותר אחד. היא מתגלה כמתבוננת אכזרית וחרת-עין במציאות החיים בישראל החילונית ובטבע האדם בכלל

צילמה: מיכל הימן

שכה מרבים לרבר בשבחה, איננה מכטייחה לאדם גאולה. חנה וגרעון עוסקים באמנות - חנה בריקמה וגרעון בצילום. אבל עובדות אלה אינן מכפרות על הפצעים הרגשיים שלהם. אמנות הצילום של גרעון עוזרת לו להיכנס למיטתן של נשים רבות. אבל הדון-ז'ואניות אינה מכפרת על תחושת הכשלון שלו, בשל מחלת העיניים שבגללה לא שירת בצבא. היצירתיות של אנשים פשוטים היא הגנה רופסת בלבד מפגעי הקיום. יש בה משום מימוש עצמי, שיכול להביא לתחורשת סיפוק, אבל אין בה כדי לפצות על מכות רגשיות בתחומי החיים האחרים.

עופרה עופר היא סופרת מוכשרת מאוד, והספר שלפנינו הוא יצירת-אמנות אמיתית, הדבר האמיתי. אינני יודעת אם כתיבת הספר גאלה אותה עצמה מהברידות והניכור. אבל כיוון שהספר חותר ומתקרב לשלמות, יש בו כדי לספק לקורא בו, בנוסף לחומר למחשבה, גם הנאה אסתטית.

אמרה משהו שככה צריך. "לא, אני אמרתי, ובאמת, מה זה משנה, אני בכלל לא רוצה טבעת כזאת". רק אמיתי, אמיתי לגמרי, חשכתי" (עמ' 106).

אלא שנישואיה לאנישי אינם הדבר האמיתי. וגם לא הולדת בנה, יואב, ולא האמהות. ורד איננה יודעת כיצד לטפל בילד. וכך היא מורישה לבנה את אותם קלקולים רגשיים בלתי-נמנעים, שאותם מורישים כל האבות והאמהות המתוארים בספר, לילדיהם, שימנעו מבנה, בעתיד, להגיע לסיפוק ולמשמעות. חנה מצידה יודעת כיצד לטפל בשני בניה, אבל סייפורה מראה שאהבת ההורה נדונה להפוך במהרה לאהבה מיוסרת. שכן, כשהילדים עוד קטנים הם נהררים, אבל כשהם גרלים, הם רוחים את ההורים.

וגם קשר הידידות האפשרי בין שני בני-אדם איננו מבטיח גאולה מהסבל האנושי. במרכז הדרמה שבספר מתואר סיפור הידידות בין חנה לוורד. חנה

ואם כאן בארץ כדאי לגבר לשרת בצבא, מדוע, שואלת האם, מדוע לא לחזור לאירופה? אלא שאין לאן לחזור. רפי, ידידו הקרוב של אנישי, נוסע לטייל בחוף לארץ ונשאר בסקנדינביה, מתחתן עם אשה נוצרית ואחרי-כך מתגרש ממנה ונוסע למזרח הרחוק, כל זאת כנראה, בחיפוש אחר גאולה, שאיננה נמצא, לא כאן ולא בשום מקום אחר.

■ יהלום לא אמיתי

והגאולה איננה נמצא בשום מקום, משום שהטבע האנושי הוא מה שהוא. ארבעת גיבורי הספר מחפשים גאולה בנישואים ובהולדת ילדים, שכן המוסכמות החברתיות אומרות, שנישואים וילדים הם המפתח לאושר, ובמיוחד כשביל האשה. כך, ורד נישאת לאנישי עוד לפני נישואים הלימודים בתיכון ומולידה בן ראשון בגיל תשע-עשרה. וכשמעשים אלה אינם מביאים לה אושר ולהיפך -